

VELOCIPEDIANA EN BOK OM CYKELNOSTALGI

Velocipediana

EN BOK OM CYKELNOSTALGI

PETER PLUNTKY GÖRAN DYHLÉN RALF TURANDER

AV FÖRFATTAREN TIDIGARE UTKOMMIT:

- Mekaniska leksaker. Utställning Tekniska museet, Stockholm. 1974.
Alla tiders spel. Samlade och presenterade av Peter Pluntky. Askild & Kärnekull. 1983.
Barn i slott och koja. Utställningskatalog Läckö Slott, (delförfattare).
Om leksakernas historia. 1986.
Kulturens årsbok. Förpackningar. Från spånask till formplast, (delförfattare). 1987.
Svensk Hemslöjd. Om primitiva och hemgjorda leksaker, (delförfattare). 1990.
Barnens rum. Om leksakernas historia. Centrum för barnkulturforskning, (delförfattare). 1998.
Tunga varumärken. Svenska reklamskyltar i plåt och emalj. Eget förlag. 2009.
Leksaker och spel på Grönsöö. Grönsöö kulturhistoriska stiftelse. 2011.
En liten vykortsbok om Mariatorget och dess historia. Eget förlag. 2013.
Swedish Wooden Toys. Utställningskatalog Bard graduate center, N.Y., (delförfattare). 2013.

Tillägnas Victor och Rex för att de inte är höjdrädda.

OMSLAG: Okänd akvarell av tävlingscyklist, 1880-tal.
OMSLAGETS INSIDOR: Skolplansch utgiven av Magn. Bergvalls förlag ca 1920.

VELOCIPEDIANA – EN BOK OM CYKELNOSTALGI, 2019

Författare: ©Peter Pluntky

Fotografi: ©Ralf Turander

Art Director: Göran Dyhlén

Original: Judith Wernholm

Tryck: Livonia Print, Lettland 2019 i samarbete med Printpool

Typografi: Big Caslon, Adobe Garamond, News Gothic

Papper: Inlaga 150 g mattbestruket G Print

Distribution: eddy.se ab

Beställningar: <http://velocipediana.bokorder.se>

e-post: order.bokorder.se

ISBN: 978-91-519-3593-5

Innehåll

Förord	7
En kort historik över cykelns utveckling	9
Rammärken	31
Hur undviker man, som cyklist, ilskna hundar?	38
Cykelindustrin	44
Velocipedfotografier	46
Cykeln och erotiken	58
Cykelbelysning	64
Mälarpokalen och andra pokaler	77
Från bordsuppsatser till paraplyställ	81
Sällskapsspel	89
Velocipedryttarens drycker	96
Ringklockor och andra signalanordningar	109
Sadlar	119
Bok- och reklammärken	126
Tobaksrökning	137
Tändsticksetiketter	149
Cykkelleksaker	153
Godis	185
Velocipedsmycken	186
Emaljskyltar med cykelreklam	195
Litograferade skyltar med cykelreklam	203
Klädedräkten	217
Velocipedens tillbehör	227
Registrering av cyklar	240
Lås & cykelstöder	242
Ur	247
Svenska och utländska cykelklubbar	255
Cykelaffischer	270
Cyklar på vykort	278
Velocipedlitteratur	291
Långfärd på velociped	303
Lovsånger till cykeln	305
En populär cykelfabrikör	306
Fotoregister	310

Friherre Karl Friedrich von Drais och hans "löpmaskin." Samtida kolorerad litografi.

Förord

Velocipediana va e de? Ordet saknas i Svenska Akademiens ordlista men kanske blir det ett tillägg efter utgivningen av denna bok? Cyklia låter inte bra men ordet "velocipediana" har en poetiskt underton. Min egen definition av "velocipediana" är allt som kan relateras till detta utmärkta fortskaffningsmedel. Inte själva cykeln utan alla dessa tusentals kringprodukter som man på engelska brukar kalla "merchandise".

Kårt barn har många namn och ordet velociped kommer från franskan *velox* i betydelsen snabb och *pes*, *pedes* är fot. Numera kallar vi fordonet cykel efter grekiskan *kyklos* som betyder krets eller hjul. Ny Tidning för idrott skrev 1884 att man framledes skulle använda ordet velociped i stället för bi- och tricycle.

I boken använder jag orden lite som det faller sig även om ordet velociped började försvinna i början av 1900-talet.

Om själva velocipeden har det skrivits tusentals böcker. Mitt eget bibliotek innehåller över två hyllmeter litteratur enbart om själva fordonets historia, men nästan ingenting är skrivet i ämnet "velocipediana".

När von Drais i början av 1800-talet presenterade sin löpcykel väckte denna sensation och allt sedan dess har mängder av prylar och bilder producerats med cykeln som motiv. De första trampcyklarna från slutet av 1860-talet resulterade i ännu mer prylar, för att inte tala om höghjulingsperioden (1870–1892).

I och med säkerhetscykelns intåg i slutet av 1880-talet blev den så småningom mans transportmedel. Den var visserligen dyr för gemene man men köpet kunde realiseras med hjälp av avbetalning. Cyklar, symaskiner och klockor var de första kapitalvaror som kunde köpas på detta sätt.

Tidigt började man tävla på cykel vilket har resulterat i tusentals medaljer, klubbmärken och prispokaler.

I påkostade kataloger kan vi ta del av extratillbehör som lampor, ringklockor, sadlar m.m. Man häpnar över variationsrikedomen. Vissa fabrikanter kunde presentera 20–30 modeller av snarlika produkter. Uppfinnings- och experimentlustan var stor.

Min ambition med denna bok har varit att ge exempel på detta variationsrika och dekorativa område. Jag har också försökt begränsa urvalet till tiden före 1930.

Materialet består delvis av mina egna samlingar men utan hjälp av goda vänner hade aldrig detta projekt kunnat genomföras.

Ett stort tack till Bia Andersson, Elsebeth Berggren, Bertoia auctions, Christian Bolin, Boston art museum, Lars-Åke & Martin Fredberg, Göran Hejtz, Christoffer Julin, Kalmar Läns museum, Werner Koch, Gunn & Sven Larsson, Jerry Mattsson, Norfolk Castle museum, Conny Pettersson, David Pressland, Jan Ribbhagen, Jupp Ripfel, Bengt Sandberg, Bengt Senelöv, Lorne Shields, Max & Calle Sjöberg, Andreas Szekely, Berndt Wennström, Maria Winsö och Fredrik Åström för lån av föremål, fotografier och goda råd.

En bok som denna fordrar en duktig och engagerad fotograf och utan Ralf Turanders vackra bilder hade det blivit en trist publikation. Bilder i all ära, men materialet ska också presenteras på ett smakfullt sätt och där kommer formgivaren Göran Dyhlén in. Teamet Turander-Dyhlén har lång erfarenhet av att skapa vackra böcker och här är ytterligare en i raden.

Stockholm i december 2019

Peter Pluntky

Höghjuling tillverkad av Per Froms mekaniska verkstad i Stockholm omkr. 1889. Modellen kallades Primus och var företagets mest exklusiva. 52 tums framhjul. Nypriset var 275 kronor, en smärre förmögenhet då.